

Ольга Вакульчук,

кандидат історичних наук, завідувач відділу пресознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: o-vakulchuk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4171-3886>

РОЗВИТОК БАГАТОТИРАЖНИХ ГАЗЕТ УКРАЇНИ ЯК МАСОВОГО ВИДУ ПЕРВИННОЇ ПРЕСИ (1930-ті РОКИ)

Статтю присвячено фабрично-заводським багатотиражним газетам, що виходили у 1930-ті роки на території сучасної України. Характеризуються особливості їх розвитку і функціонування на тлі суспільно-політичних процесів в Україні, аналізується тематика публікацій. Багатотиражні видання розглядаються як складова загальної системи радянських періодичних видань, один з її елементів, масовий вид первинної преси. Ставиться питання щодо бібліографічного опрацювання масиву багатотиражних газет шляхом створення бібліотечно-інформаційних ресурсів традиційного й електронного типів – друківаних бібліографічних покажчиків і каталогів, електронної бази даних.

Ключові слова: багатотиражні газети, 1930-ті роки, український бібліографічний репертуар, бібліотечно-інформаційні ресурси.

В історії розвитку багатотиражної преси період 1930-х років став вирішальним: вона остаточно утверджується як масовий специфічний вид друку. Кожне підприємство – від великого до малого – прагнуло видавати свою газету. За даними доктора історичних наук І. Кузнецова, у 1930-ті роки в СРСР виходило понад 2000 заводських багатотиражок¹² [1, с. 209].

Мета цієї роботи – охарактеризувати багатотиражні газети, що виходили у 1930-х роках на території сучасної України, і показати, що в умовах розгорнутої «розбудови соціалізму» значно зростає кількість професійно спрямованих газет, «вбудованих» у систему різноманітних

---

¹² За іншими даними, лише в 1933 р. у СРСР виходило 2700 фабрично-заводських газет.

видів радянської преси, які співіснували з ними і таких, що виконували функції друкованої агітації, призначеної для всіх верств населення.

Тематика публікацій багатотиражних газет цього часу час досить широка: партійне життя, виробничі успіхи і проблеми, побут, культурно-масова робота, соціальні питання тощо. Утім порівняно з 1920-ми роками тематика публікацій все ж змінюється: усе частіше на сторінках багатотиражних газет з'являється міжнародна, всесоюзна, республіканська інформація. У 1930-ті роки спостерігається чимало прикладів активного та ефективного співробітництва багатотиражних газет із центральними спеціалізованими виданнями. Таким чином зростала їхня роль у поширенні цієї інформації, адже для більшості працівників газета їхнього колективу залишалася єдиним джерелом новин і, крім того, була «ефективним засобом рішення проблем виробництва, соціальної сфери, конфліктних ситуацій» у колективі [2, с. 107].

Об'єктивно багатотиражні видання від початку і в процесі подальшого розвитку існували й утверджувалися як складова загальної системи радянських періодичних видань. Цим пояснюється той факт, що окремих досліджень багатотиражної преси мало. Серед них, зокрема «Газета трудового колектива как исторический источник (на материалах газеты «Кировец») В. Петрова [3], «Многотиражка как исторический источник (по материалам газеты «За передовую технику») І. Воробйові та В. Самошенка [4], «Заводские газеты как источник для истории заводов» Б. Горева [5], «Газета в зеркале социологического анализа» М. Алексеевої [6], «Многотиражная печать как источник по изучению процесса формирования “нового человека” в советской промышленности первых пятилеток» Н. Солощенко [2]. З дисертаційних досліджень відомі «Многотиражная печать в системе советской прессы (к истории возникновения, развития и функционирования)» Г. Вичуба [7], «Формирование и деятельность многотиражной печати в годы первой пятилетки (по материалам газет новостроек тяжёлой индустрии СССР)» М. Сланської [8].

Про багатотиражні газети побіжно йдеться в працях, присвячених руху робітників: «Рабселькоровское движение на Украине в 1933–1937 годы (историко-партийный аспект)» О. Кайнари [9], «Коммунистическая партия – организатор и руководитель движения рабочих корреспондентов в первые годы индустриализации страны» В. Цветкова [10], «Робітсько-робітський рух в умовах формування тоталітарної системи в Україні» Ю. Степанчука [11]. Проте більша частина публікацій – науково-популярні матеріали, такі як «Твоя заводская газета» Ю. Юрова [12], «Газета

на производстве» В. Авдєєва і В. Добриніна [13], «Большие дела маленьких газет» колективу авторів [14] тощо.

Газети СРСР – УРСР 1930-х років – видання доби становлення та утвердження тоталітаризму, жорсткої уніфікації всього суспільного життя країни. У цей період владою було ліквідовано всі прояви альтернативної думки, розгортався процес денаціоналізації преси республіки. У пресі ширилася кампанія боротьби з «українським буржуазним націоналізмом», усі прояви національного відродження планомірно викорінювалися: на тлі згортання українізаційних заходів сталися значні перетворення в суспільно-політичному і культурному житті України.

У цей період у пресі провадилася велика агітаційно-пропагандистська робота, тому газет виходило набагато більше порівняно з попередніми роками. За типами – це республіканські, обласні, міські, районні газети; характерною особливістю періоду є побутування численних багатотиражок (фабрично-заводських, шахтних, газет ВНЗ, МТС тощо); на них партійно-радянське керівництво покладало великі надії і сподівання, адже багатотиражні газети найкраще були занурені у життя і завдання підприємства, знали інтереси робітників і службовців і могли безпосередньо впливати на свій сегмент аудиторії у справі матеріалізації планів партії на кожному конкретному підприємстві. Отже, кількісне зростання багатотиражної преси напряму пов'язане з реалізацією поставлених партією завдань.

Як уже зазначалося, затвердження багатотиражної преси як одного з елементів загальної системи видань в СРСР і масового виду первинної преси відбулося саме в 1930-ті роки. Порівняно з 1920-ми роками ці видання зазнали деяких змін щодо структури, форм і методів роботи, збільшилися обсяги інформації, розширилася тематика, покращилися (стали професійнішими) прийоми її подачі; значно зросла аудиторія цих видань, дедалі більше до роботи у газетах долучалося інженерно-технічних кадрів. Лише у Києві на початку 1930 р. налічувалося понад 45 назв багатотиражних газет, що виходили на підприємствах [15, с. 3].

Про суспільну значущість, якої набула багатотиражна преса в 1930-ті роки, свідчить «Пролетарська правда»: «Великотиражна газета на підприємствах є показчик величезного зростання культурних і класових вимог пролетаріату. У період... реконструктивного будівництва нашого народного господарства газета стає справді колективним агітатором і організатором мас, як писав тов. Ленін. Найшвидше й безболісно позбутися... помилок під час великого будівництва – це є неодмінна умова зростання

нашої країни. І в цьому найпочесніша роля належить газеті на підприємстві» [15, с. 3].

У 1933 р. по всьому СРСР видавалося понад 2700 лише фабрично-заводських газет; у 1936 р. в УРСР – майже 430, а разом з радгоспними, МТСівськими – понад 720. Найбільше їх виходило у Донецькій області – 224, у Дніпропетровській – 136, Харківській – 132, Київській – 105, Одеській – 66, Вінницькій – 36, Чернігівській – 17, в АМСРР¹³ – 7 [16, арк. 108, 117, 135]. Важливо, що в 1930-ті роки виходили додатки до газет, де друкувалися постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б), РНК УРСР і ЦК КП(б)У, обласних і районних комітетів КП(б)У, регіональних виконавчих комітетів про заходи і події місцевого значення. Такі матеріали друкувалися саме у цих додатках і на сторінках спеціальних випусків. Ці тексти-джерела мають непересічне значення, адже велика їх частина збереглися лише у вигляді газетних публікацій. У цей час також виходило безліч усіляких «сторінок» («газет у газеті») – особливого виду видань, що друкувалися у різноманітній періодиці і набули поширення саме у той час. Найчастіше такі сторінки мали назву «Технічна», «Комсомольська», «Молодіжна», «Літературна».

Період 1930-х років вирізняється однотипністю назв газет, особливо районних і багатотиражних. Виходили сотні газет, назви яких починалися із «За...»: «За більшовицький фільм», «За більшовицького педагога», «За комуністичну зміну», «За комуністичну освіту», «За комуну», «За кращий урожай», «За культурний побут», «За суцільну колективізацію», «За суцільну письменність», «За тваринництво», «За техніку», «За ударний засів городів»; існувало чимало «Ленінських», «Сталінських» «шляхів», а також «Шлях винахідника», «Шлях електрика», «Шлях Ілліча», «Шлях залізничника», «Шлях до комуні», «Шлях робітника» і різні «Штурми»: «Штурм за вугілля», «Штурм за хліб», «Штурм текстильника», «Штурм техніки» тощо.

1930-ті роки – період штурмових заходів у галузі індустріалізації. Загалом, в Українській РСР у роки перших п'ятирічок з'явилося більше десятка великих промислових підприємств¹⁴ – новобудов і капітально реконструйованих, постало кілька грандіозних об'єктів. Серед новобудов – металургійні гіганти – Азовсталь (1933), Запоріжсталь (1933), Криво-ріжсталь (1934), Краматорський завод важкого машинобудування (1937),

¹³ Автономна Молдавська Соціалістична Радянська Республіка – автономна республіка у складі УРСР (1924–1940 рр.).

¹⁴ Усього в СРСР у ці роки налічувалося 35 таких об'єктів.

Харківський тракторний (1931), Харківський верстатобудівний (1935), Харківський турбогенераторний (1934) заводи, Дніпрогес (1927–1930). У 1930-ті роки збудовано Зуївську (1931), Кам'янську (1931), Штерівську (1926–1931) теплоелектростанції. Харківський завод імені С. Орджонікідзе у жовтні 1931 р. випустив перший трактор, того самого року і теж у жовтні у Луганську на паровозобудівному заводі імені Жовтневої революції збудовано перший в СРСР потужний пароплав «Фелікс Дзержинський» [17, с. 384].

У 1930-ті роки закладено десятки вугільних шахт на Донбасі, запрацювали потужні заводи хімічної промисловості у Горлівці, Дніпропетровську, Кам'янському, Рубіжному; виникли підприємства харчової промисловості у Вінниці, Києві, Мелітополі, Одесі, Полтаві, Херсоні, фабрики легкої промисловості – у Дніпропетровську, Києві, Одесі, Харкові. Докорінної реконструкції зазнали Луганський паровозобудівний завод і металургійні заводи у Дніпродзержинську, Дніпропетровську, Комунарську (Алчевську), Макіївці, суднобудівний завод «Ленінська кузня» в Києві, заводи сільськогосподарського машинобудування: «Серп і молот» у Харкові, «Червона зірка» в Єлизаветграді (Кіровограді).

Такий індустріальний штурм реалізовувався за рахунок внутрішніх можливостей, капіталовкладень гостро бракувало. Це пояснює, чому вже в 1929 р. у СРСР розгорнулася потужна агітаційна кампанія щодо підтримки населенням державної позики, яка стала однією з домінуючих тем на сторінках газет. Як завжди, преса активно взялася до справи пропагування державної позики, тон у цьому задавали центральні газети «Правда», «Известия», не відставала «Пролетарська правда», а за ними і низова преса. На багатотиражні газети покладалося завдання «вести широку роз'яснювальну роботу» серед працівників підприємства чи установи щодо важливості цієї державної кампанії, апелюючи при цьому до громадянської позиції і свідомості кожного. Таким чином, «добровільно-примусовою» державною позикою у 1930-ті роки було охоплено всю країну.

Багатотиражні газети регулярно друкують матеріали, присвячені цій темі. Так, у газеті «Трикотажка», що виходила на Київській трикотажній фабриці імені Розі Люксембург, з'являються статті: «Зустрічний план на позика 3-го вирішального» (1931, № 72), «Наша фабрика повинна бути в перших шеренгах реалізації позики 4-го завершального» (1932, № 31), «Роль позик у Радянському Союзі», «Про випуск державної позики 3-ї п'ятирічки», «Умови випуску державної позики 3-ї п'ятирічки», «Однодушно передплатимо нову позика», «Передплачуймо на суму місячного окладу» (всі – 1939).

Ще однією популярною темою, широко висвітлюваною у тогочасних газетах, зокрема й багатотиражних, було скасування карткової системи у 1935 р. Ця подія стала однією з небагатьох позитивних змін, що відбулися в СРСР у 1930-ті роки. Крім позитиву, у газетних публікаціях відбивалися й негативні моменти, що проявилися у зв'язку зі скасуванням жорстких заходів, пов'язаних із розподілом продуктів. У першу чергу ці публікації стосувалися спекуляції хлібом.

На середину 1930-х років припадає чинність другої п'ятирічки (1933–1937 рр.). Найважливішим її завданням проголошено завершення технічної реконструкції народного господарства, повсюдне оволодіння технікою. Другий п'ятирічний план ухвалено на XVII з'їзді ВКП(б), що проходив з 26 січня по 10 лютого 1934 р. На з'їзді накреслені шляхи реалізації грандіозного плану перетворення СРСР на економічно розвинену країну. Загалом для другої половини 1930-х років характерним є значне зростання кількості різних з'їздів – колгоспників, робітників, залізничників, ударників, науковців, з'їзди рад різних рівнів – від сільських до республіканської. Відповідно, постфактум з'являлися численні постанови, рішення, що друкувалися на сторінках центральної та місцевої преси, а також промови керівників партії і держави, виступи, почини під гаслами перемогти, підвищити, перевиконати, встановити новий рекорд, поширити рух ударників тощо. Ці питання чи не щоденно висвітлювалися у багатотиражній пресі на рівні закликів до перемог у питаннях розбудови залізниць чи розвитку водного транспорту задля обслуговування потреб промислового і сільськогосподарського виробництва.

У цей період широкого розголосу і поширення набув стахановський рух. 2 вересня 1935 р. газета «Правда» написала про почин вибійника Кадіївської¹⁵ шахти «Центральна-Ірміне» О. Стаханова: за 6-годинну зміну той видав 102 т вугілля при нормі 7 т, що становило 10% добового видобутку шахти. Тим самим О. Стаханов встановив новий всесоюзний рекорд, перевищивши норму у 14,5 рази [18, с. 6]. Стахановський почин широко висвітлювали газети – від центральних до низових, широко обговорювалися всі події, пов'язані з рухом; регулярно повідомлялося про нові й нові рекорди шахтарів Донбасу.

Поступово стахановський рух охопив не лише шахтарів – він поширився серед робітників заводів, колгоспників, інженерно-технічних працівників і навіть військових. Так, ініціатором стахановського руху у металургійній промисловості став М. Мазай – сталевар Маріупольського заводу

---

¹⁵ У 1978 р. Кадіївку перейменовано на Стаханов (Луганська обл.).

імені Ілліча – зачинатель швидкісного сталеваріння. У жовтні 1936 р. він встановив свій перший рекорд, виплавивши менше ніж за 7 годин 103, 5 т сталі. Стахановець-ударник, машиніст депо станції Слов'янськ Донецької залізниці П. Кривонос першим на залізничному транспорті вдвічі збільшив швидкість водіння вантажних поїздів, що було зумовлено значним збільшенням перевезень у роки 2-ї п'ятирічки; бригада П. Кривоноса першою почала працювати на вантажному паровозі ФД («Фелікс Дзержинський»), який вироблявся на Луганському (Ворошиловградському) паровозобудівному заводі від 1931 р. і до початку війни; ударник мав численних послідовників – «кривоносівців».

У 1935–1940 рр. виникли і виходили численні багатотиражки, що мали у своїй назві ім'я О. Стаханова (за нашими підрахунками, їх було понад 50): «Стахановець», «Стахановець автотранспорта», «Стахановець зв'язку», «Стахановець коксохімії», «Стахановець пицевик», «Стахановець строитель», «Стахановець транспорта», «Стахановець угля», «Стахановець взуттєвик», «Стахановець Дніпровського водогону», «Стахановець ланів», «Стахановець торгівлі», «Стахановець-тракторист», «Стахановский забой», «Стахановский лов», «Стахановская декада» тощо.

Основна увага у справі поширення руху ударників приділялася багатотиражкам. У № 13 за 1934 р. газети політвідділу Макіївської МТС «Прапор соціалізму» надруковано лист М. Ізотова «до всіх бригадирів – десятитисячників», у якому він викладає основні «постулати» руху свого імені: передача досвіду передовиків відстаючим, увага і заохочення до трудових звершень через створення ударникам кращих умов праці та побуту, організація «ізотовських шкіл» та «ізотовських магазинів» тощо: «За нашим прикладом створюйте кращі умови праці ударникам. Кожний бригадир має слідкувати, щоб ударники мали покращене харчування..., щоб у кожній бригаді був організований ларьок ударника» [19, с. 1].

Індустріалізація кардинально змінила образ країни. Зазнала перетворень і загальна структура господарства УРСР: протягом 1928–1937 рр. змінилося співвідношення між промисловістю і сільським господарством у бік зростання першої. При цьому значно підвищилася питома вага галузей важкої промисловості – машинобудування, металургії, електроенергетики, хімічної індустрії; швидкими темпами розвивалися нові для України авіаційна промисловість, тракторо-, верстато- та комбайнобудування, а також виробництво текстилю. Технічна реконструкція народного господарства, визначена як основне завдання другої п'ятирічки, у цілому була здійснена. В УРСР запрацювали сотні оновлених заводів, фабрик, шахт; було створено нові галузі виробництва.

Про всі, навіть невеликі успіхи на цьому шляху писали газети. У роки другої п'ятирічки вся радянська преса – від центральної до низової – продовжила справу поширення соціалістичного змагання, яке у цей період не збавляло своїх темпів. Газети навперебій публікували матеріали про виконання і перевиконання планів 1933–1937 рр., про успіхи в економічному і культурному розвитку країни, про підвищення добробуту громадян. У багатотиражках чи не у кожному номері друкуються матеріали під заголовками: «Вище прапор соцзмагання та ударництва», «Закріплюємось до кінця другої п'ятирічки», «Досвід бригади імені 15-річчя Жовтня вартий поширення», «Щодня виконувати план», «Ростуть стахановські бригади», «Ми бачили Дніпрогес», «Даємо зустрічний!», «Виконаємо план», «Викликаємо на соц. змагання», «У 1937 працюватимемо ще краще», «Ширимо лави стахановців». Схожі заголовки притаманні усім тогочасним газетним статтям, репортажам, дописам тощо.

Найвагомішим досягненням другої п'ятирічки вважалося технічне переоснащення народного господарства, підведення під промисловість і сільське господарство сучасної технічної бази. У суспільному житті також відбулися докорінні зміни – остаточно ліквідовані «залишки експлуататорських класів», суспільство перетворилося на монолітне утворення, побудоване на принципах «братерської дружби націй і народностей». Газети звітували, що за результатами другої п'ятирічки в СРСР створено матеріально-технічні та ідейно-політичні передумови для подальшого піднесення економіки і культури країни, що приведе до остаточного утвердження соціалізму і створить передумови для поступового переходу до комунізму.

У середині 1930-х років широко розгорнулася кампанія щодо прийняття нової, «сталінської» Конституції. Першого січня 1935 р. «Правда» писала: «Країна охоплена ентузіазмом будівництва прекрасного, радісного життя. Контури завершеної будівлі соціалізму вже бачить кожний» [20, с. 1]. До червня 1936 р. розробку нової Конституції закінчено, після ухвалення проєкту на пленумі ЦК компартії і ЦВК СРСР його винесено на всенародне обговорення. На цьому етапі активно підключилася преса, яка стала «всенародною трибуною» для обговорення Конституції, сприяла «підйому політичної активності трудящих», роз'яснювала кожний розділ, кожну статтю Основного закону. Усі газети чільне місце на своїх сторінках відводили матеріалам, пов'язаним з Конституцією. Багатотиражна газета «За більшовицький транспорт» – орган Дебальцевського політвідділу Донецької залізниці 3 грудня 1936 р. друкує повний текст доповіді В. Молотова щодо нової Конституції.

Після XVIII з'їзду ВКП(б), що відбувся у березні 1939 р., вся радянська преса заходилася обговорювати і популяризувати на своїх сторінках його рішення щодо плану розвитку народного господарства на третю п'ятирічку (1938–1942 рр.). Основне завдання, поставлене з'їздом, – наздогнати і за багатьма показниками перегнати найрозвиненіші країни Заходу. Проте ці амбітні плани довелося змінити – СРСР змушений був основні асигнування спрямувати на зміцнення обороноздатності, адже 1939 р. розпочалася Друга світова війна. Загалом, 1930-і роки увійшли в історію як період найбільшого розмаху політичних репресій, через які постраждали у тій чи іншій мірі мільйони радянських громадян, а 1937–1939 рр. взагалі стали роками великого терору. Загальна кількість жертв репресій достеменно невідома, за різними даними, цифри коливаються від 10 до 20 млн [17, с. 414]. 1939 р. відзначився також підписанням радянсько-німецького договору, відомого як пакт Молотова-Ріббентропа, що став провісником майбутньої війни.

Отже, у 1930-ті роки сформовано основні ідейні «навантаження» і принципи агітаційної, пропагандистської та інформаційної функцій багатотиражної преси, які після засудження культу особи Сталіна продовжували розвиватися надалі, досягнувши свого «піку» в 1960–1980-х роках. І хоча у ці десятиліття преса залишалася під суворим ідеологічним контролем, багатотиражні газети мали ширші можливості для висвітлення внутрішнього життя й діяльності свого колективу.

Нині в НБУВ триває історико-бібліографічне дослідження преси. У 2019 р. відділом пресознавства (ВП) НБУВ у рамках наукової теми «Атрибуція та експертиза як складова досліджень книжкових та інших видів бібліотечних пам'яток: основи теорії та практики» (2019–2021 рр., науковий керівник – доктор історичних наук Г. Ковальчук) розпочато комплексне дослідження багатотиражної преси України. Співробітниками відділу накопичений значний досвід практичної бібліографічної роботи, що базується на теоретико-методологічних, методичних засадах національної бібліографії та національного бібліографічного репертуару. Результатом цієї роботи відділу є серія друківаних наукових каталогів, бібліографічних покажчиків газет України; у планах відділу публікація покажчиків багатотиражних газет. У контексті формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів преси фахівцями ВП створено електронний каталог газет України 1816–2016 рр. із фондів НБУВ, котрий репрезентує увесь спектр газетної періодики України за 200 років, із багатотиражними газетами включно, і є значним внеском у справу створення бібліографічного реєстру вітчизняних періодичних видань.

Список бібліографічних посилань

1. Кузнецов И. В. История отечественной журналистики (1917–2000) : учебный комплект (Учебное пособие. Хрестоматия). М., 2003. 640 с.
2. Солощенко Н. В. Многотиражная печать как источник по изучению процесса формирования «нового человека» в советской промышленности первых пятилеток. *Исторический журнал: научные исследования*, 2019. № 3. С. 106–117.
3. Петров В. А. Газета трудового коллектива как исторический источник (на материалах газеты «Кировец»). *Вспомогательные исторические дисциплины*. Т. 21. Ленинград, 1990. С. 66–73.
4. Воробьёва И. Я., Самошенко В. Н. Многотиражка как исторический источник (по материалам газеты «За передовую технику»). *Советские архивы*. М., 1970. № 6. С. 54–62.
5. Горев Б. Заводские газеты как источник для истории заводов. *История заводов*. Вып. 3. М., 1932. С. 156–157.
6. Алексеева М. И. Газета в зеркале социологического анализа. Ленинград, 1970. 33 с.
7. Вычуб Г. Многотиражная печать в системе советской прессы (к истории возникновения, развития и функционирования) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. М., 1972. 19 с.
8. Сланская М. Д. Формирование и деятельность многотиражной печати в годы первой пятилетки (по материалам газет новостроек тяжелой индустрии СССР : автореф. дис. ... канд. ист. наук. М., 1972. 17 с.
9. Кайнара А. М. Рабселькоровское движение на Украине в 1933–1937 годы (историко-партийный аспект) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Киев, 1991. 20 с.
10. Цветков В. П. Коммунистическая партия – организатор и руководитель движения рабочих корреспондентов в первые годы индустриализации страны (1926–1929 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Харьков, 1969. 21 с.
11. Степанчук Ю. С. Робітничий рух в умовах формування тоталітарної системи в Україні. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*, 2003. № 493 : Держава та армія. С. 175–182.
12. Юров Ю. Твоя заводская газета. М., 1960. 117 с.
13. Авдеев В., Добрынин О. Газета на производстве. История возникновения и организации хозяйства фабрично-заводской печати г. Ленинграда. Ленинград, 1931. 24 с.

14. Большие дела маленьких газет : [сборник статей] / сост. Ф. Стржижовский. М., 1957. 204 с. : ил.
15. Біплян. Партколективи не допомагають багатотиражкам. *Пролетарська правда*, 1930. 15 лют.
16. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 6841. Арк. 108, 117, 135.
17. Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення : хронол. довід. Київ, 1995. 687 с.
18. Рекорд забойщика Стаханова. *Правда*. 1935. 2 верес.
19. Идём от победы к победе. Письмо Никиты Изотова. *Пранор социализму*. 1934. 10 лип.
20. 1935 год. *Правда*. 1935. 1 янв.

References

1. Kuznetsov, I. V. (2003). *Istoriia otchestvennoi zhurnalistiki (1917–2000) : Uchebnyi komplet (Uchebnoie posobiie. Khrestomatiia)* [History of Russian Journalism (1917–2000)]. Moscow [in Russian].
2. Soloshchenko, N. V. (2019). *Mnogotirazhnaia pechat kak istochnik po izucheniiu protsessa formirovaniia «novogo cheloveka» v sovetskoii promyshlennosti pervykh piatiletok* [The mass-circulation press as a source for study of the process of forming a «new man» in the Soviet industry during the first five-year plans]. *Istoricheskii zhurnal: nauchnyie issledovaniia – History Journal: Research*, no. 3, pp. 106–117 [in Russian].
3. Petrov, V. A. (1999). *Gazeta trudovogo kollektiva kak istoricheskii istochnik (na materialakh gazety «Kirovets»* [The newspaper of work community as a historical source (case of the newspaper «Kirovets»)]. *Vspomogatelnyie istoricheskie distsipliny – Auxiliary historical discipline*, vol. 21, pp. 66–73. Leningrad [in Russian].
4. Vorobieva, I. Ya., Samoshenko, V. N. (1970). *Mnogotirazhka kak istoricheskii istochnik (po materialam gazety «Za peredovuiu tekhniku»)* [Mass-circulation newspaper as a historical source (case of the newspaper «For Advanced Equipment»)]. *Sovetskie arkhivy – Soviet Archives*, no. 6, pp. 54–62. Moscow [in Russian].
5. Gorev, B. (1932). *Zavodskie gazety kak istochnik dlia istorii zavodov* [Factory newspapers as a source for the history of factories]. *Istoriia zavodov – History of factories*, issue 3, pp. 156–157. Moscow [in Russian].
6. Alekseeva, M. I. (1970). *Gazeta v zerkale sotsiologicheskogo analiza* [Newspaper in the mirror of sociological analysis.]. Leningrad [in Russian].
7. Vychub, G. (1972). *Mnogotirazhnaia pechat v sisteme sovetskoii*

pressy (k istorii voznikoveniia, razvitiia i funktsionirovaniia) [The large-circulation newspapers in the system of the Soviet press (on the history of origins, development and functioning)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

8. Slanskaia, M. D. (1972). Formirovanie i deiatel'nost' mnogotirazhnoi pechati v gody pervoi piatiletki (po materialam gazet novostroek tiazhelei indystryi SSSR [Formation and activity of newspapers with large circulation in the years of the first five-year plan (based on the materials of newspapers of new buildings of the heavy industry of the USSR)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

9. Kainara, A. M. (1991). Rabselkorovskoe dvizhenie v Ukraine v 1933–1937 gody (istoriko-partiinyi aspekt) [Workers' and collective farmers correspondents movement in Ukraine in 1933–1937 (historical-party aspect)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiev [in Russian].

10. Tsvetkov, V. P. (1962). Kommunisticheskaia partiia – organizator i rukovoditel' dvizheniia rabochikh korrespondentov v pervyie gody indystryalizatsii strany (1926–1929 gg.) [Communist Party – the organizer and leader of the workers' correspondents movement in the first years of the country's industrialization (1926–1929)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkov [in Russian].

11. Stepanchuk, Yu. S. (2003). Robsilkorivskyi rukh v umovakh formuvannia totalitarnoi systemy v Ukraini [Workers' and collective farmers correspondents movement and formation of totalitarian system in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha» – Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic»*, no. 493 : State and Army, pp. 175–182 [in Ukrainian].

12. Yurov, Yu. (1960). Tvoia zavodskaia gazeta. [Your factory newspaper]. Moscow [in Russian].

13. Avdeev, V., Dobrynin, O. (1931). Gazeta na proizvodstve. Istoriia voznikoveniia i organizatsii khoziaistva fabrichno-zavodskoi pechati g. Leningrada [Newspaper on factory. The history of the origin and organization of the factory press industry in Leningrad]. Leningrad [in Russian].

14. Strzyzhowski, F. (Comp.). (1957). Bolshie dela malenikh gazet : sbornik statey [Big deeds of small newspapers: collection of articles]. Moscow [in Russian].

15. Biplian. (1930). Partkolektyvy ne dopomahaiut bahatotyrzhkam [Party groups do not help large-circulation newspapers]. *Proletarska Pravda – Proletarian Truth*, 15 February [in Ukrainian].

16. TsDAHO Ukrainy [Central State Archive of Public Associations

of Ukraine]. Fund 1. Description. 20. Case. 6841. Sheets 108, 117,135 [in Ukrainian].

17. Verstiuk, V. F., Dziuba, O. M., Repryntsev, V. F. (1995). *Ukraina vid naidavnishykh chasiv do siodennia: khronolohichnyi dovidnyk* [Ukraine from ancient times to the present: a chronological guide]. Kyiv [in Ukrainian].

18. Rekord zaboyschika Stakhanova [Miner Stakhanov's record]. (1935). *Pravda – True*, September 2 [in Russian].

19. Idiom ot pobedy k pobede. Pismo Nikity Izotova [We go from victory to victory. Letter from Nikita Izotov] (1934). *Prapor sotsializmu – Flag of Socialism*, July10 [in Russian].

20. 1935 god [1935 year.] (1935). *Pravda – True*, 1935. January 1 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2020.

Olha Vakulchuk,

PhD (History), Head of Department,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: o-vakulchuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4171-3886>

Development of Mass-Circulation Newspapers in Ukraine as a Mass Type of Primary Press (1930 s)

This article deals with the factories mass-circulation newspapers issued in 1930 s in the territory of modern Ukraine. The peculiarities of their development and operation in the light of social and political situation are characterized, the topics of publications are analysed. Mass-circulation newspapers are considered as a component of the general system of Soviet periodicals, one of its elements, the mass type of the primary press. The question of bibliographic processing of an array of multi-circulation newspapers by creating traditional and electronic library and information resources is raised.

1930 s was decisive for the development of the mass-circulation press as it was finally approved as a specific mass type of print media. Every enterprise, either small or big, was aimed at publishing its own newspaper. The topics of publications of mass-circulation newspapers were quite extensive: party life, industrial successes and problems, everyday life, cultural and mass work, social issues, etc. However, unlike 1920 s, the pages of mass-circulation newspapers carried international, all-Union, and republican information with increasing frequency. In addition, these publications underwent some changes in the structure, form and methods of work, the amount of information increased, topics expanded, information was presented in a more professional way; the audience of these publications grew significantly. Engineers and technical personnel

became more and more involved in the work of newspapers.

At the same time newspapers of the USSR–UkrSSR in the 1930-s represented the era of formation and establishment of totalitarianism, the rigid unification of the whole social life of the country. During this period, the authorities eliminated all manifestations of alternative opinion, and the process of denationalization of the republic’s press unfolded.

Currently, V. Vernadsky National Library of Ukraine (NBUV) is conducting a historical and bibliographic study of the press. In 2019, the Department of Press Studies of the NBUV began a comprehensive study of the mass-circulation press of Ukraine. In the context of the formation of electronic library and information resources of the press, the specialists of the Department of Press Studies created an electronic catalog of Ukrainian newspapers of 1816–2016 from the NBUV archives representing the whole spectrum of Ukrainian newspaper periodicals over 200 years, including mass-circulation publications.

Keywords: mass-circulation newspapers, 1930 s, Ukrainian bibliographic repertoire, library and information resources.